

рюють думки, установки, що визначають і регламентують реакції, оцінки, поведінку публіки. В умовах, коли свідомість індивіда постійно піддається обробці засобами масової інформації, які безперервно завантажують її різними новинами та сенсаціями, виникає стан нервозності, відчуття перманентної кризи. У таких умовах підвищується здатність впливати на свідомість людей і знижується їхня здатність до критичного мислення.

Боротьба за рейтинг газет і збільшення обсягів тиражів значною частиною видань ведеться через посередництво сенсаційних, часто неправдивих матеріалів. Це робиться з метою заставити потенційного покупця зробити свій вибір на користь даного видання. Поява значного обсягу недостовірної інформації спонукає до вироблення законодавчих і етичних норми регулювання достовірності інформації в ЗМІ, у тому числі, в Інтернеті. Також варто виробити певні правила розміщення інформації в ЗМІ, насамперед в Інтернеті, з метою недопущення появи неправдивої, наклепницької інформації, а також матеріалів, які сприяють розтлінню молоді. Хоча введення цензури не приймається Заходом, проте варто ставити питання про те, що для забезпечення доступу до достовірних відомостей, для пошуку потрібних користувачу сайтів і порталів повинні бути встановлені правила руху інформації.

Як показує проведене вище соціально-філософське дослідження феномену медіакультури, що формується під впливом сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, їй притаманні такі кризові прояви: дегуманізація культури, перетворення мас-медіа на засіб маніпулювання свідомістю, розміщення в ЗМІ недостовірної інформації, комерціалізація мас-медіа, формування однорідності мислення і поведінки індивідів тощо. Насадження мас-медіа споживацького способу життя веде до втрати суспільством єдиної системи цінностей і якщо суспільство не змінить пріоритети з матеріальних цінностей на духовні, то мас-медіа ще більше посилять інформаційне та технологічне управління суспільною свідомістю. В умовах, коли маніпуляція суспільною

свідомістю й інформаційні війни стали реальністю, коли ті, хто створюють медіатексти, роблять це з метою вирішення комерційних та соціально-політичних завдань, постає необхідність введення медіа-освіти в школі та вищих навчальних закладах. До розробки навчальних курсів, окрім педагогів та фахівців з медіаосвіти, варто, на нашу думку, залучати психологів, соціологів, культурологів, філософів. Завданнями таких курсів можуть стати не тільки вивчення медіа, а й формування критичного мислення, розвиток здібностей до аналізу способів, за допомогою яких медіа конструюють реальність, підготовка молоді до сприйняття різноманітної інформації, усвідомлення наслідків її впливу як на психіку окремої людини, так і на суспільну свідомість.

Список використаних джерел:

1. Бодрийяр Ж. В тени молчаливого большинства, или Конец социального / [Пер. с фр. Н. В. Суслова]. – Екатеринбург. Издательство Уральского университета, 2000. – 96 с. 2. Бодрийяр Ж. Пароли. От фрагмента к фрагменту / [Пер. с фр. П. Суслова]. – Екатеринбург: У-Фактория, 2006. – 199 с. 3. Дебор Г. Общество спектакля / [Пер. с фр. С. Офертаса и М. Якубович]. – М.: Издательство "Логос", 1999. – 224 с. 4. Делез Ж., Гваттари Ф. Анти-Эдип: Капитализм и шизофрения / [Пер. с фр. и послесл. Д. Кралечкина]. – Екатеринбург: У-Фактория, 2007. – 672 с. 5. Засурский Я. Н. Журналистика и мир на рубеже тысячелетий // От книги до Интернета. Журналистика и литература на рубеже тысячелетий / Под ред. Я. Н. Засурского, Е. Л. Вартановой. – М.: МГУ, 2000. – С. 12–37. 6. Иваненко Е. А., Корецкая М. А., Савенкова Е. В. Созвездие Горгоны (эссе об эффектах медиа) – СПб.: Алетейя, 2012. – 328 с. 7. Калинина Е. Ю. О семиотике средств массовой коммуникации (на основе концепции У. Эко) // Язык средств массовой информации / Под ред. М. Н. Володиной. – М.: Академический Проект; Альма Матер, 2008. – С. 86–98. 8. Маркузе Г. Одномерный человек // Маркузе Г. Эрос и цивилизация. Одномерный человек: Исследование идеологии развитого индустриального общества / [Пер. с англ., послесл., примеч. А. А. Юдина; Сост., предисл. В. Ю. Кузнецова]. – М.: ООО "Издательство АСТ", 2003. – С. 251–515. 9. Ортега-и-Гассет Х. Восстание масс // Ортега-и-Гассет Х. Избранные труды / [Пер. с исп. А. М. Гелескул; Сост., предисл. и общ. ред. А. М. Руткевича]. – М.: Издательство "Весь Мир". – 1997. – С. 43–163. 10. Панарин А. С. Стратегическая нестабильность XXI века. – М.: Алгоритм, Эксмо, 2004. – 640 с. 11. Хабермас Ю. Учитесь на опыте катастроф? Диагностический взгляд на "краткий" XX век // Хабермас Ю. Политические работы / [Сост. А. В. Денежкина; пер. с нем. Б. М. Скуратова]. – М.: Праксис, 2005. – С. 209-233.

Надійшла до редколегії 17.02.2014

Л. А. Ореховская

КРИЗИС МЕДИАКУЛЬТУРЫ ИНФОРМАЦИОННОГО ОБЩЕСТВА

В статье исследуются особенности развития медиакультуры информационной эпохи и основные измерения ее кризиса: дегуманизация культуры, превращение масс-медиа в средство манипулирования сознанием, размещение в СМИ недостоверной информации, коммерциализация масс-медиа.

Ключевые слова: медиакультура, масс-медиа, массовая коммуникация, виртуализация, человек.

L. A. Orochovska

THE CRISIS OF MEDIA CULTURE OF INFORMATIONAL SOCIETY

In the article are explored the peculiarities of development of media culture of informational epoch(era) and the main measuring of its crisis: dehumanization of culture, conversion of media into means of manipulating of consciousness, posting of doubtful information in media, commercialization of media.

Key words: media culture, mass media, mass communication, virtualization, human.

УДК 16

С. В. Руденко, д-р філос. наук, доц., КНУТШ, Київ

ГНОСЕОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ КОНЦЕПЦІЇ РЕКОНСТРУКТИВНОЇ РЕФЛЕКСІЇ Г. ПАТНЕМА

У статті аналізуються гносеологічні аспекти концепції реконструктивної рефлексії Г. Патнема, визначаються умови можливості її розвитку у предметному полі гносеологічних досліджень

Ключові слова: Г. Патнем, реконструктивна рефлексія, "реалізм з людським обличчям".

Г. Патнем визнається як один з провідних представників аналітичної філософії, коло наукових інтересів якого складають філософські проблеми математики, фізики, квантової механіки, філософії науки та філософії мови, в центрі яких стоїть проблема референції. Розроблені ним теорія значення, концепції конвергент-

ного реалізму та "внутрішньої" раціональності з їх введенням у площину розвитку знання викладені у книзі "Розум, істина, історія" [2].

В передмові до цієї книги Г. Патнем ставить за мету "розірвати той зашморк, який певне число дихотомій, здається накинута на мислення і філософів і, навіть, не

на вчених" [2, с. 9]. До однієї з таких дихотомій він відносить дихотомію "Об'єктивного" і "Суб'єктивного" не просто як пари категорій, а як характеризування певних типів і стилів думки, терміни якої почали розглядатися майже як ідеологічні ярлики. Проявом такого характеризування Г. Патнем називає релятивістські і суб'єктивістські погляди Т. Куна, П. Фойерабенда, М. Фуко з їх нападками на раціональність. Відхиляючи віру в те, що ніби раціоналізм визначається якимось набором "канонів" чи "принципів", він погоджується із суб'єктивними філософами у тому, що "немає нікого фіксованого поза історичного *органону*, котрий визначав би, що означає бути раціональним" [2, с. 10]. підставою для такого погодження Г. Патнем називає те, що ми часто використовуємо методологічні принципи з нашим поглядом на самих себе як частину світу, які можуть змінюватися в часі. В цілому, на протиположності суб'єктивістським та релятивістським поглядам, він обстоює точку зору, за якою "дух і світ спільно створюють і дух і світ" [2, с. 11], оскільки визнання того, що дух просто копіює світ означало б допустити його опис за допомогою єдиної істинної теорії. Першим кроком обґрунтування своєї точки зору Патнем пропонує своє бачення зв'язку репрезентацій з їхніми референтами.

Оригінальність підходу Патнема у постановці та вирішенні питання про зв'язок репрезентацій з їх референтами полягає у тому, що на відміну від традиційного отождолення значення термінів з їх референтами він вказав на те, що значення термінів є більш складним. Крім "показових" референтів воно включає в себе і характеристики тих ситуацій, в яких використовується даний термін. На його думку, особа не може реферувати до певних типів речей, якщо не має ніякої взаємодії з ними, або з речами, в термінах яких їх можна описувати. Якщо ж є такі ментальні репрезентації, які обов'язково реферують до зовнішніх речей, то вони мусять мати природу концептів, а не образів. Самі ж концепти – це знаки, вписані у певний спосіб. Ці знаки можуть бути публічними чи приватними, ментальними чи фізичними сутностями, але навіть тоді, коли знаки є "ментальними" й "приватними", сам знак, який відірваний від свого вжитку, не є концептом і референція не є невід'ємною рисою самих знаків. З іншого боку, образ має підкріплюватися здатністю діяти у певний спосіб, без чого він є просто картиною. У цьому відношенні, зазначає Патнем, "спроба зрозуміти думку за допомогою того, що називається "феноменологічним" дослідженням, є фундаментальною оманю, оскільки феноменалісти того недобачають, що описуване ними є внутрішнім *вираженням* думки, а *розуміння* того вираження є чисте розуміння чийось власних думок – є не *подією*, а *здатністю*" [2, с. 31].

Продовжуючи аналіз поглядів Г. Патнема хотілося б зосередити увагу на тих питаннях, які безпосередньо пов'язані з розумінням розвитку наукового знання, його істинності та зв'язку з реальністю. В їх осмисленні Патнем протиставляє дві філософські перспективи – екстерналістську (перспективу метафізичного реалізму) та інтерналістську. Першу з них він характеризує як погляд на світ, згідно якого світ складається з деякої сукупності незалежних від духу об'єктів, та по відношенню до якої існує один-єдиний істинний й повний опис "способу", у який існує світ. За такого погляду на світ істина в ньому вміщає і певний тип відповідності між словами (або мовознаками) й зовнішніми речами та набором речей. Такий підхід до розуміння світу та істинності знання про нього Патнем порівнює з визнанням деякого "Ока Божого", протиставляючи йому інтерналістську перспективу. Згідно цієї перспективи запитання "з чого складається світ?" є сенс ставити в рамках якоїсь теорії чи опису, де

існує більше ніж одна істинна теорія, один істинний опис світу. Питання про існування істини, її ролі у процесі пізнання при цьому не знімається. Навпаки, "копіювальній" (кореспондентській) теорії істини, відповідно до якої твердження є істинним лише у тому разі, якщо воно відповідає незалежним від духу фактам. Патнем пропонує своє розуміння істини. За його визначенням істина є "певним типом (ідеалізованою) раціоналізованою прийнятністю, певним типом відповідності наших переконань одне одному й нашому досвіді, як сам цей досвід репрезентований у нашій системі переконань, а не відповідності незалежно від духу чи дискурсу "станом справ" [2, с. 60–61].

Г. Патнем відносить себе до прибічників інтерналістської точки зору (перспективи). Для нього як інтерналіста не існує ніякого "Ока Божого", "Єдиної Істинної Теорії" а існують лише різні точки зору реальних осіб, котрі відбивають різні інтереси й цілі, яким слугують їхні описи й теорії, де знаки не відповідають по суті об'єктам, незалежно від того як ці знаки застосовуються і ким саме. Інша справа, знак, що реально застосовується у певний конкретний спосіб і конкретною спільнотою користувачів, може відповідати конкретним об'єктам у рамках концептуальної схеми визначених користувачів. Самі ж об'єкти не існують незалежно від концептуальних схем, у яких об'єкти і знаки однаковою мірою є внутрішніми для нашої схеми опису. Об'єкти ж не є незалежними від духу і розуму, вони "настільки ж спотворюються, наскільки й відкриваються, наскільки є продуктом нашої концептуальної вигадки, наскільки й витворами об'єктивного чинника досвіду, чинника незалежного від нашої волі" [2, с. 64]. Стосовно досвіду, то інтерналізм не заперечує існування ведень досвіду до нашого знання. Однак, за визначенням Патнема, саме знання не є оповідкою, яка не має інших обмежень, крім внутрішньої відповідності, заперечуючи існування тільки тих введень, які б самі по собі не були до певної міри сформульовані нашими концептами, лексиконом, якими ми послуговуємося для їх викладу й опису, або ж будь-якими введеннями, що допускають лише один опис, незалежно від наших концептуальних альтернатив. Стосовно об'єктивності знання, його зв'язку з реальністю, то відповідь на це питання у Патнема більш ніж однозначна: "наші концепції послідовності й прийнятності є нашими концепціями та концепціями для нас, концепціями чогось реального..., визначаючи різновид *об'єктивності, об'єктивності для нас*" [2, с. 66].

Погляди Г. Патнема у зарубіжній та вітчизняній літературі кваліфікуються як конвергентний реалізм і внутрішній раціоналізм. Перший з них розглядається як концепція, відповідно до якої теорії, що змінюють одну одну в історичному розвитку науки, все ближче і ближче підходять до істини, де наступні теорії включають у себе (в тому чи іншому вигляді) досягнення попередніх. Здійснюється це завдяки тому, що правильно використовувані істинні (раціонально прийняті) терміни та їх інваріантність забезпечують спадкоємність її неперервність наукових концептуальних побудов, відповідно з чим прогрес науки є не наближення до трансцендентальної реальності, а конвергентність істинно наукових понять. Сама ж раціональність при цьому розглядається як засіб, вірніше як інтегрована система здатностей, яка надає (наділеному нею) суб'єкту можливість визначати які питання є релевантними, аби їх ставити та приймати. Ця здатність належить нам, є здатністю нашого духу, а дійсна ментальність є тим, що залежить від того, що відбувається "всередині" мене.

Приваблює у Г. Патнема те, що обґрунтування своїх поглядів він здійснює опираючись необширний історич-

ко-філософський матеріал, критичний аналіз побудов логічного позитивізму К. Поппера і Т. Куна, релятивізму та анархізму П. Фейєрабенда і М. Фуко, вплив науки на теорію раціональності. У методологічному та логікогносеологічному аспектах тут можна назвати наступне. Не відкидаючи відносності наших концептуальних побудов, їх зміни в процесі історичного розвитку, Г. Патнем одну з крайнощів релятивізму вбачає у запереченні ним всякого інтелектуального поняття об'єктивної придатності та у відсутності здатності вести мову в термінах об'єктивного доведення правомірності. З його точки зору, раціональність не зводиться до якоїсь ідеальної комп'ютерної моделі, породженої успіхами точних наук. Вона вимагає того, щоб наші фундаментальні концепції трактувалися не як "наші часові крайці, а й наші колишні "Я", наших предків, разом із членами інших культур, колишніх і теперішніх, як осіб, а це означає наділення їх спільними референціями й спільними концептами, хоч би якими відмінними були ті концепції, що й ми наділяємо. Адже ми поділяємо з іншими не лише поняття й концепти до тієї міри, щоб успішним було здійснення інтерпретацій, але ще концепції розумного, природного..." [2, с. 129–130].

Наведене міркування певною мірою можна віднести проти ідеї несумісності теорій Т. Куна і П. Фейєрабенда, але у Г. Патнема воно має більш широкий контекст, який полягає у наступному. Патнем обстоює думку про те, що коли ми розглядаємо ідеал раціональної прийнятності, то переконуємось у тому, що все те, що ми називаємо "робити в науці". "Це побудова якоїсь репрезентаційної системи, яка має бути інструментальною, дієвою, послідовною, усеосяжною і функціонально простою. Володіння ж цією репрезентацією є частина нашої ідеї пізнавального процвітання" [2, с. 144–145]. При цьому, зауважує Г. Патнем, ми послуговуємось нашими критеріями прийнятності, щоб вибудувати якусь теоретичну картину світу "емпіричного", а далі, у міру розвитку цієї картини, ми переглядаємо самі наші критерії раціональної прийнятності у світлі тієї картини. Важливою умовою тут має бути те, що сама теорія світу, яка постійно розвивається, повинна містити й пояснення самої тієї діяльності, самих тих процесів, за допомогою яких ми можемо знати, що наша теорія коректна і може бути прийнятою.

В обґрунтуванні своїх позицій Г. Патнем, як і Г. Н. Гудмен, не використовує термін "рефлексія", хоча, на нашу думку, він імпліцитно присутній при розгляді питань розвитку наукового знання і раціональної прийнятності концепцій, які змінюють одна одну в ході історичного розвитку науки. До використання терміну "рефлексія" він звертається у своїх кантівських лекціях, прочитаних у Стенфордському університеті 1987 року і оформлених пізніше у есе під назвою "Реалізм з людським обличчям" [1].

Ці лекції були присвячені осмисленню дискусій навколо інтерпретації квантової механіки представниками Копенгагівської школи М. Бора та її критиками, які у філософії науки висунули вимогу введення "філософського ревізійнізму", а також тезу про кінець методології та епістемології. Крім французьких постмодерністів (Ж. Дерріда, М. Фуко), з подібною заявою виступив й американський філософ Р. Рорті, пропонуючи власний позитивістський, антиметафізичний проект не редукованого фізикалізму і текстуалізму, звівши, між іншим історію філософії до низки створених людиною "словників", які не обов'язково належать до сфери філософії.

Слідування за Г. Патнемом у його викладі інтерпретацій квантової механіки й логіки їх обґрунтування вимагає значної фахової підготовки у відповідних галузях. Тому ми хотіли б зупинитися на тих питаннях, які безпосередньо пов'язані із проблематикою даного дослі-

дження. Розпочнемо з другої частини есе Г. Патнема, де він характеризує ситуацію, що склалася навколо згаданих вище дисциплін, як продовження боротьби за збереження чи відмову від старих понять метафізичного реалізму без особи. В оцінці цієї ситуації Г. Патнем доходить до визнання того, що пошуки основ для Буття і Знання, успішного описання Будови Світу, або описання Канонів Виправдання з крахом провалилися. Цей провал вчений розцінює як найбільш гостру і болючу проблему нашого часу, який прагне називатися "пост-модерною", а не модерною епохою. Продовжуючи лінію конвергентного реалізму та внутрішньої раціональності, Патнем ставить своїм завданням "окреслити і визначити деякі принципи, які не повинні зачіпати наших розчарувань в метафізиці та епістемології" [1, с. 485].

Вчений мотивує це положення тим, що у філософії є множина можливих точок зору і наша реакція на невдачу філософських проектів, навіть такого важливого як метафізика, не має бути відмовою від способів роздумів, які мають практичну та духовну вагу.

Г. Патнем визнає той факт, що провал фундаменталізму змусив нас по-новому використовувати терміни "знання", "об'єктивність", "факт", "причина", що демонструють Р. Рорті, М. Фуко, Ж. Дерріда, але не сприймає вимоги їх філософського релятивізму щодо відмови від всякої полеміки навколо питань "реалізм – антиреалізм", "етнічне – когнітивне" як метафізичних. Г. Патнем вважає, що полеміки будуть існувати до того часу, поки будуть мислячі люди. Причиною ж антиметафізичних деконструктивістських позицій Р. Рорті та французьких мислителів є те, що провал наших філософських основ пов'язується з невдачею всієї культури. Звідси й розгляд філософії не як рефлексії над культурою, рефлексії тих, чії амбіційні проекти зазнали невдачі, а як *основи* культури, яка раптово провалилася. З точки зору Г. Патнема, філософія не є основою культури, а складні філософські конструкції не є ілюзіями, які належать самій природі людського життя і мають бути проясненими. Оголошення ж якоїсь проблеми "псевдопроблемою" є саме по собі не "терапевтичним" актом, а агресивною формою самої метафізичної проблеми, в силу чого жоден філософ не зможе дати відповідь на питання "що ж буде після метафізики?".

Полемізуючи з Р. Рорті з приводу виправдання тверджень і загальної згоди їх прийняття. Патнем формулює ряд принципів: за звичних умов часто постає проблема того, виправдані чи ні зроблені людьми твердження; буде виправдане твердження чи ні не залежить від того чи скаже більшість культурних сучасників, що вони виправдані чи ні; наші норми і стандарти виправдальної стверджувальності є історичні, вони розвиваються у часі; наші норми та стандарти завжди відображають наші інтереси і цінності, а наша картина інтелектуального розвитку є лише частиною і має сенс саме як частина нашого інтелектуального розвитку в цілому. Наші норми і стандарти чого-небудь, втому числі й виправдальності твердження можуть змінюватися [1, с. 486–487]. Змістовне навантаження названих принципів Патнем розкриває з урахуванням можливих контраргументів Р. Рорті, які можуть бути ним висунуті. Слідом за Г. Н. Гудменом, він доходить до висновку, що норми, стандарти і судження з приводу конкретних ситуацій часто *конфліктують* і "Коли це трапляється, ми змушені звертатися до особливого роду філософської рефлексії, яку можна назвати *реконструктивною рефлексією* (*reconstructive reflection*). Значний внесок Гудмена, я вважаю, розкривається у тому, що реконструктивна рефлексія не втрачає своєї цінності, тільки тому, що мрія про *тотальну* та *унікальну*

реконструкцію нашої системи знань (belief) є позбавленою надій Утопією..." [3, р. 25].

Як значний внесок Гудмена Г. Патнем вважає доведення ним того, що реконструюючи рефлексія не втрачає свого значення і своєї цінності тільки тому, що мрія про всезагальну єдину реконструкцію нашої системи поглядів є безнадійною Утопією. В свою чергу він наголошує на тому, що ми можемо багато чому навчитися з часткових й, навіть, фрагментарних реконструкцій, а також із реконструкцій наших поглядів протилежними способами, де, змінюючи наші стандарти і норми, ми, таким чином їх покращуємо, судження про що виводяться із нашої картини світу. Окрім того, засновуючись на існуючих нормах і стандартах виправдання, ми відкриваємо факти, які самі по собі ведуть до змін в картині світу, які живлять ці норми і стандарти і, відповідно, побічним чином до зміни самих норм і стандартів.

Можливо, ми занадто захопилися викладом поглядів Г. Патнема у його виході на ідею реконструюючої рефлексії як способу зміни наших норм, стандартів та суджень. Та все ж таки нам не оминати потрактування Г. Патнемом реалізму "з малої літери" та метафізичного реалізму, реалізму "з великої літери". З останнім Г. Патнем пов'язує філософську інтерпретацію реальності як основи концептуальних описів світу та їх раціональної прийнятності. На відміну від реалізму "з малої літери", в якому визнається існування конкретного об'єкту, що сприймається як простий життєвий факт, метафізичний реалізм Г. Патнем розглядає як "могутню трансцендентальну картину; картину в якій існує філософський набір незалежних від "мови" об'єктів (деякі з них

абстрактні, інші – конкретні) і фіксованих відношень між поняттями та їх розширенням" [1, с. 493]. Ця картина, зазначає філософ, тільки частково відповідає тим повсякденним поглядам, які вона прагне інтерпретувати, маючи при цьому абсурдні, з повсякденної точки зору, наслідки, що аж ніяк не означає того, що притримуючись реалізму з маленької літери, потрібно викидати з бот велику літеру "р" реалізм філософів. Зауважимо, коли мова йде про "світ" і "де ми в ньому?", то світ не є *продуктом*, а *просто світом*, успіх нашої картини якого "оцінюється інтересами і цінностями, які одночасово розвиваються і змінюються у взаємодії з нашою картиною самого світу, що розвивається" [1, с. 494].

Хочемо наголосити ще на одній обставині, яка не може не насторожувати. Як й інші представники філософії науки, Г. Патнем досить довільно користується понятійно-категоріальним апаратом, не розкриваючи його змістовне навантаження. Вказане певною мірою стосується й поняття "реконструктивна рефлексія", введення якого у систему гносеологічних досліджень вимагає певних уточнень, трансформацій та переосмислення самих понять "реконструкція" та "рефлексія".

Список використаних джерел:

1. Патнем Х. Реализм с человеческим лицом / Хилари Патнем [пер. з англ. О. А. Назаровой]. // Аналитическая философия. Становление и развитие. Антология. – М.: Мысль, 1998. – С. 466-494.
2. Патнем Г. Розум, істина і історія / Гіларі Патнем. [пер. з англ. О. Мокровольського]. – К.: Видавничий дім "Альтернатива", 2003. – 232 с.
3. Putnam Hilary. Realism with a human face / Hilary Putnam; edited by James Conant. – Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, and London, England, 1992. – 347 p.

Надійшла до редколегії 17.02.2014

С. В. Руденко

ГНОСЕОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ КОНЦЕПЦИИ РЕКОНСТРУКТИВНОЙ РЕФЛЕКСИИ Г. ПАТНЕМА

В статье анализируются гносеологические аспекты концепции реконструктивной рефлексии Г. Патнема, определяются условия возможности её развития в предметном поле гносеологических исследований.

Ключевые слова: Г. Патнем, реконструктивная рефлексия, "реализм с человеческим лицом".

S. V. Rudenko

EPISTEMOLOGICAL BASIS OF H. PUTNAM'S "RECONSTRUCTIVE REFLECTION" CONCEPTION

In the article author inquires epistemological basis of H. Putnam's "reconstructive reflection" conception. Author also defines the conditions of its possibility in the research field of epistemology.

Keywords: H. Putnam, reconstructive reflection, "realism with a human face".

УДК 291.11 : 821.161.2 (091)

О. В. Сарапін, канд. філос. наук, доц., КНУТШ, Київ

ОСОБЛИВОСТІ СПРИЙНЯТТЯ РЕЛІГІЇ ТА ЇЇ КОНФЕСІЙНА ІДЕНТИФІКАЦІЯ У ПОЛЕМІЧНИХ ТВОРАХ МЕЛЕТІЯ СМОТРИЦЬКОГО

У статті виявляються особливості сприйняття М. Смотрицьким релігії, її семантичних відповідників та конфесійних форм.

Ключові слова: М. Смотрицький, релігія, віра, Церква, набоженство, конфесійні ідентифікації.

Передусім для більшості сучасних дослідників вітчизняної філософської думки Мелетій Смотрицький відомий як блискучий полеміст першої третини XVII століття, який, в залежності від своїх конфесійних уподобань, піддавав критиці певні церковні структури та їх представників. Принаймні, його полемічні інвективи стали предметом ретельного вивчення у працях С. Голубева, Н. Засадкевича, П. Жуковича, М. Грушевського, К. Студинського, А. Брюкнера, М. Мельника, В. Короткого, К. Прокошиної, П. Яременка, Н. Яковенко, П. Кралюка, С. Бабица, М. Довбищенка, Л. Ушкалова, І. Бортніка, А. Брацькі, О. Слачтовіч, Т. Хинчевської-Геннель. Не бракує в дослідницькій літературі також праць, автори яких намагались з'ясувати конфесійні метаморфози М. Смотрицького. Йдеться, зокрема, про ґрунтовні дослідження

та розвідки С. Голубева, П. Жуковича, П. Куліша, Є. Шмурло, Д. Фріка, Т. Кемпи, М. Соловія, О. Неменського, В. Литвинова, В. Шевченка. Проте, в наукових колах поза увагою все ще залишаються питання релігієлогії у творчій спадщині М. Смотрицького. Причому йдеться про питання, які в свій час певною мірою цікавили таких його перших критиків як І. Потій, Я. Суша, Г. Діпліц, П. Скарга, І. Мороховський, А. Мужилівський.

Доречною тоді видається мета даного дослідження, – звертаючись безпосередньо до текстів видатного полеміста виявити особливості сприйняття ним релігії, її вірогідних семантичних корелятивів та конфесійних конотацій. Відповідно, свідчення про релігієлогічні вкраплення М. Смотрицького уможливлюються на основі аналізу таких його творів як "Антиграфе" (1608), "Тре-